

EDWARD STACHURSKI

ARCHAICZNE SŁOWNICTWO w „albertusach” ADOLFA DYGASIŃSKIEGO

Ciekawsza od archaicznej fleksji w dwóch utworach A. Dygasińskiego stylizowanych na prozę siedemnastowieczną⁽¹⁾ jest dawna warstwa leksykalna ich tekstów. Szata językowa tych igraszek literackich (przenoszących pisarza i jego przyjaciół ze środowiska warszawskiej i kieleckiej cyganerii pod nieco tylko zmienionymi nazwiskami w czasy wojen ze Szwedami i z Turkami) zachwycała czytelników.⁽²⁾ Badacze wskazywali na dobre wyczuwanie stylów języka przez pisarza, który umiejętnie wykorzystał

1. Zob. E. S t a c h u r s k i, Archaizacja form fleksyjnych w "Warszawskim albertusie" Adolfa Dygasińskiego. Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie, z. 47, Prace Językoznawcze II, Kraków 1973, s. 167 - 176.

2. Wydany w 1894 r. w Krakowie w 25 numerowanych egzemplarzach Opis imprezy wojennej Imię Pana Alberta Milicerego, konsula, alias burmistrza biskupiego miasta Bodzantyna, contra insolentiam tyraniej króla szwedzkiego Karła Gostausa był „białym krukiem”, poszukiwanym przez bibliofilów już po pierwszej wojnie światowej - zob. F. B i e l a k, Ostatnia wyprawa Albertusa. Nieznany utwór Adolfa Dygasińskiego. (Odbitka z VI zeszytu "Exlibrisu") Kraków 1925, s. 8; W. W o l e r t, Igraszki literackie Dygasińskiego. "Myśl Narodowa" 1932 nr 25. Natomiast Gwałt na Turka w Kielcach uczyniony i Bóg wie co za przygody poczciwych rycerskich ludzi ogłoszono drukiem tylko we fragmentach w "Gazecie Warszawskiej" 1921 nr 15 (fragm. Z pamiętek po Dygasińskim), w "Rzeczypospolitej" 1922 nr 151 (fragm. Z teki pośmiertnej) i w "Myśli Narodowej" 1933 nr 25.

do stylizacji wyrazy stare i gwarowe, a nie nadużył makaronizmu jako środka stylizacyjnego.⁽³⁾ Niektórzy traktują "albertusy" jako jeden z rezultatów ustawicznych zainteresowań językoznawczych Dygasińskiego, podkreślając bogactwo siedemnastowiecznego słownictwa użytego w tych tekstach.⁽⁴⁾

Warto przeprowadzić dokładną i systematyczną analizę dawnej leksyki obu humoresek⁽⁵⁾, aby pokazać, jakie funkcje stylistyczne ona pełni. Wzorcem stylizacyjnym przy pisaniu tych utworów mogły być siedemnastowieczne przeróbki Wyprawy Alberta na wojnę⁽⁶⁾, anegdoty z połowy XVII w.⁽⁷⁾ oraz inne starocie z tegoż wieku czytywane przez Dygasińskiego.⁽⁸⁾ Stylistyczną poprawność wyrazów użytych do archaizacji "albertusów" Dygasińskiego oceniałem także na podstawie odpowiednich słowników, wydzielając w analizowanym materiale leksykalnym trzy grupy: podstawo-

3. Zob. F. B i e l a k , Ostatnia, op.cit., s. 8; W. K w i e t n i o w a , Gwara ludowa w twórczości Adolfa Dygasińskiego. "Polonistyka" 1971 nr 4, s. 13.

4. Zob. Z. G o s i e w s k a , Z zainteresowań językoznawczych Adolfa Dygasińskiego. "Poradnik Językowy" 1958 z.4, s. 342.

5. Oba rękopisy znajdują się w Bibliotece Narodowej w Warszawie - Opis imprezy... - sygn. 6074 II, Gwałt... - sygn. 6076 II.

6. Jedna z nich to użyta przeze mnie jako podstawa do porównań Walna wyprawa do wołoch ministrów na wojnę wydana pod pseudonimem Jana Sowizrzała (egzemplarz siedemnastowiecznego wydania znajduje się w Bibliotece PAN w Krakowie - sygn. 2554). Z pierwodruku wydał utwór K. Badecki w 1910 r. w Bibliotece Pisarzy Polskich nr 59.

7. Używam do porównań wydanego przez A. B r ũ c k n e r a Co nowego. Zbiór anegdot polskich z r. 1650. Biblioteka Pisarzy Polskich nr 48, Kraków 1903.

8. W liście do córki napisał: "Spisuję stare książki, przy czym dużo czytam starzyzny: Kochowskiego, Samuela ze Skrzypny Twardowskiego, a nawet - Rubinkowskiego", w: A. D y g a s i Ń s k i , Listy, Ossolineum 1972, s. 499.

wą grupę archaizmów rzeczowych, wspomagającą ją w archaizowaniu tekstu warstwę wyrazów przestarzałych oraz powstałą w wyniku inwencji językowej pisarza nieliczną grupę (około 30) tzw. archaizmów rzekomych (przeważnie formacji słowotwórczych utworzonych na wzór form dawnych).

Umieszczając akcję humoresek w XVII wieku, pisarz musiał użyć tzw. archaizmów historycznych, tzn. wyrazów nazywających dawne realia. Często są to wyrazy zapożyczone do polszczyzny z łaciny, niemieckiego, włoskiego, francuskiego, rumuńskiego, węgierskiego i języków wschodnich, np. nazwy broni palnej: arkabuz OR13N^{*}, halabarda OR13N, półhak OR13N, samopał OR33D; broni białej: szarszun OR5N (u Lindego: szarszyn i szarzun); rodzaje siodeł: jarczak OP10N, terlica OR33D, OP101N; części stroju oraz dodatków do niego: bryże 'szamerunki' OR14N, forboty 'koronki' OR14N, knafel 'ozdobna zapinka' OR8N, kolet 'kurтка' OR8N, obercuch 'wierzchnie okrycie' OR17N, podwika 'zasłona koźleca' GR3N, szarawary 'bufiaste spodnie' OR17N, OP101N, tajstra 'torba na żywność' GR7N, OR11N, 36N; nazwy żołnierzy: hajduk 'żołnierz piechoty zorganizowanej na sposób węgierski' GR1N, OR9D, kompańczyk 'Kozak rejestrowy' OR30N, 35N, rajtar OR22N, regimentarz 'dowódca zastępujący hetmana' OR25D, komonik 'oddział konnicy bez taborów' OR14N; służba i przedstawiciele różnych zawodów: ceklarz 'kat, oprawca' OR31N, czeladź 'służba towarzysząca panu w wyprawie wojennej' OR12N, forytarz 'przesłuchujący i dozorujący w czasie tortur' OR7N, kalefaktor 'porządkowy' OP101N, martahuz 'handlarz niewolników' OR17D, 17N, szafarz 'urzędnik gospodarki miejskiej' OP2N; potrawy i napoje: antypast 'przekąska przed obiadem' OR31N, alikant 'hiszpańskie wino czerwone' OR8N, 26N, petersymon 'przednie wino hiszpańskie' OR12N,

* Liczby z poprzedzającą je literą R obok cytowanych przykładów oznaczają numery stron rękopisu (O - Opisu imprezy..., G - Gwałtu...). Przed liczbą oznaczającą numer strony pierwodruku występuje litera F, natomiast litera N po numerze strony oznacza, że przykład wzięty jest z narracji, a litera D - z dialogu.

26N, 35N; tańce: cynar OR36N, mysi OR36N (tu także żartobliwy pseudoarchaizm określający frywolny taniec: koźli OR36N); inne: glejt 'list żelazny' OR26N, karabon 'rodzaj krytego pojazdu' OR29N. Funkcja stylistyczna tych archaizmów rzeczowych jest słabsza aniżeli archaizmów leksykalnych.

W utworach, których akcja rozgrywa się w XVII w., nie mogło zabraknąć wyrazów-cytatów z łaciny - języka oficjalnego ówczesnej szlachty polskiej. Słowa i wyrażenia łacińskie występują zarówno w dialogach, jak i w narracji, ale nie są zbyt liczne - w obu "albertusach" łącznie można ich znaleźć kilkadziesiąt. Teksty tych humoresek są nasycone zapożyczeniami z łaciny (czasem z greki poprzez łacinę), nie używanymi przez współczesnego Polaka, np. wyrazy dawne: agrawacya 'ucisk, uciemiężenie' OR28D, apoftegmata 'dowcipne, zwięzłe sformułowane zdanie' OR33D, estymacya 'estyma, poważanie, szacunek' OR29N, justycya 'sprawiedliwość' OR4N, purgacya 'wypróżnienie, przeczyszczenie' OP99N, sapor 'sos, przyprawa' OR31N, 35N, wiwenda 'pro-wiant' OP6N; wyrazy przestarzałe: admonicya 'napomnienie, nagan-na, pouczenie' OR22N, cyrograf 'własnoręczne zobowiązanie pisem-ne' OP2N, dekokt 'wywar' OR26N, experyencja 'doświadczenie, bieg-łość' OR7N, fawor 'przychylność, poparcie' OP1N, OR27N, 36N, ka-duk 'diabeł, czart' OR18D, 22N, konsyderacya 'rozważanie' OR29N, konterfekt 'portret' OR34N, kordyał 'wystały trunek, wino' OR 17D. Występują też zapożyczenia będące nazwami osób od ich za-wodu i działalności, np. z dawnych: audytor 'słuchacz' OR14N, dvscypuł 'uczeń' OR5D, kursor 'posłaniec' OR9D, 12N, z przesta-rzałych: adwersarz 'przeciwnik' OR7N, preceptor 'nauczyciel' OR29N. Z formacji czasownikowych warto wymienić: dawne, np. agrawujący 'uciskający, ciemiężący' OR7N, akomodować się 'przys-tosować się' OP5N, expostulować 'oskarżać kogo' OP100N, melanko-liczyć 'stawać się apatycznym, smutnym' OR8D, supeditować (tu (u Lindego supedytować) 'dostarczać, dawać' OR27N, suplikować 'pokornie prosić o co' OR20N (tu także nieobecne w słownikach historycznych wysuplikować OP2N), przestarzałe, np. inwitować 'zapraszać' OR28D, peregrynować 'wędrować' OP5N, suponować

przypuszczać, domyślać się OR20N oraz nie występujące w słownikach preceptorować OR10N.

Wśród archaizmów leksykalnych użytych w "albertusach" występują też zapożyczenia z niemieckiego: dawne, np. brant próba na złocie lub srebrze OP2N, klenot herb OF2N, hanszlak fortel, podstęp OR18D, ordynek ład OR20N, OP100N, pekeflajsz peklowina OR29N, szulbrycht OR9D, 18N i szulbryft (u Lindego szuldbryf) cyrograf, zapis OP16D, trefunek traf OP12N, 102D, kunstować robić coś misternie OR14N, rychtować ustawiać działo, celować OR29N, sztvftoać wystawiać, uzbrajać wojsko własnym kosztem OR25N, szynkować częstować czym OR7N; przestarzałe, np. frasunek zmartwienie, troska, GR1N, frasowny zmartwiony, frasobliwy OR20N, frvmarka szachrajstwo OR17D, kacierz (z greki przez niemiecki) heretyk OR10N, 18D, 22N, nie wymieniany w słownikach historycznych handgryf OR28D. Zdarzają się też zapożyczenia z języków romańskich, np. limon cytryna OR26N, przestarzałe: austerya zajazd, karczma OR14N, dzianet (z arabskiego przez włoski) piękny koń rasy hiszpańskiej, włoskiej lub tureckiej OR20N, a także z czeskiego, np. rakuski austriacki OR8N, z ukraińskiego, np. mołojec (przestarzałe) junak, zuch OR30N oraz z języków wschodnich, np. bisurmanin mahometanin OR18D, bisurmański OR34N, hajdamaka (z osmańskotureckiego przez ukraiński) zawadiaka, hultaj OR30N, hajdamacki OR35N, majdan (przestarzałe) plac OP100N.

Wyraźną funkcję stylistyczną mają użyte w narracji i w dialogach słowa z doby staropolskiej i średniopolskiej (niektóre z nich zachowały się w podobnej postaci w sąsiadujących z polszczyzną językach słowiańskich i w polskich gwarach), np. rzeczowniki dawne: baczenie roztropność GR1N, OR11N, 12D, ki-nal walet kierowy lub treflowy OR10N, żeż kłamstwo, oszustwo OR16N, 21N, mietelnictwo akrobacje na linach, kuglarstwo OR16N, mizg umizg, przymilanie się OR19N, naszyniec ziomek, rodak OR12N, niestatek człowiek niestateczny, lekkomyślny OR24N, niżnik walet OR10N, obliczność oblicze, twarz OR13N, podjezdek koń wierzchowy niewielkiej wartości używany przez

posłańców OR14N, podpomożenie 'pomoc, podpora OR29N, potkanie
się 'walka z bronią w ręku OR14N, pożartki 'żarciki GR3N, sko-
wera 'zrzęda OR5N, skróty dawnego tytułu używanego pomiędzy
 szlachtą wasza miłość: waszmość GR1N, waszeć OR17D, waść (po-
 ufałe) OR18D, przestarzałe: każń 'stracenie OR25N, mizera
 'bieda, nędza OR4N, obserwant 'człowiek przestrzegający gorli-
 wie przepisów, zwyczajów itp. OP102N, sprzeka 'człowiek lubią-
 cy się sprzeczać OR10N, szklenica OR13N, 23N, 29N, 32N, 32D, 34N,
 35N, nie występujące w słownikach historycznych: pomierzenie
 (por. u Lindego pomierzyć się 'pokłócić się z kim') GR3N, po-
wichranie OR19N, treptuch OR21N; czasowniki dawne: ceklować
 'łazikować, włączyć się po nocy OP6N, imieć 'posiadać, użyt-
 kować OR14N, jurzyć się 'srożyć się OR14D, każnić 'karać OR
 12N, 18N, 22N, naleźć 'znaleźć, odkryć GR3N, niechać 'pozostawić
 kogo lub co w spokoju OR14D, 37N, obelżać 'dawać ulgę OR25N,
odbieżeć 'oddalić się GR2N, OR9N, pohutnywać (u Lindego pohut-
niwać) 'radośnie płaszać, podrygiwać OR30N, pokazić 'zepsuć,
 zhańbić OR13N, potuszyć 'napełnić kogo otuchą OR6N, pozierać
 'spoglądać OR10N, przychędożyć 'przystroić, ozdobić GR7N, OR
 21D, 27N, przyczyść 'przeczytać GR1N, przygadzać 'przytrafiać
 się GR3N, przyśpieć 'śpiesznie przybyć OR13N, 20N, 26N, skukłać
 'wybić, wyszarpać OR9D, sromać się 'wstydzić się OR34N, tref-
nować 'błaznować, żartować OR23N, 30N, zabieżeć 'zabiec OR27N,
zcapić 'złapać, porwać OP99N, zmieszkać 'zbawić, zatrzymać
 się OR16N, zwolić 'pozwolić, zezwolić OR34N, przestarzałe:
bieżeć 'biec, iść OR13N, klektać 'klekotać OR35N, ozwać się
 'przemówić OR35N, tuszyć 'spodziewać się OR28D, przymiotniki
 i imieszłowy przymiotnikowe dawne: białogłowski 'niewieści'
 GR3N, OR38N, buczny 'szumny, wystawny OR18D, chędogi 'czysty,
 schludny, porządny OR17N, dunacy 'dmuchający, dmący OR20N,
kałauzowany 'więziony OR5N, P7N, kitajkowy 'zrobiony z kitajki
 czyli gładkiej tkaniny bawełnianej lub jedwabnej OR33D, kokosz-
ny 'pyszny, zadufany w sobie OR14N, łacny 'łatwy OR10N, łżywy
 'kłamliwy OR17N, mężczyński (od mężczyzna) OR4N, misterski
 'kunsztowny, mistrzowski OR31N, multański (też u Paska, od

Multany albo Multan) OR25N, namdlony 'osłabiony' GR1N, pieściwy 'wydelikacny, zniewieściały, czułościowy' OR21N, przezduzny 'bezduszny' OP4N, przodkujący 'przewodzący, idący przodem' OR16N, smalcowany 'szmelcowany' OR7N, ukwapny 'zbyt śpieszny' OR16N, warchotny 'warczący, mrużący, warkliwy' OR7N, wielowładny 'mający wielką władzę' OR15N, zamożysty 'zamożny' OR15N, zjadły 'zjadliwy, uszczypliwy' OR4N, przestarzałe: mnogi 'liczny' OR9N, 14N, nadobny 'pełen powabu, ładny, piękny, dorodny, urodziwy, przystojny' OR7N itd. (kilkanaście razy), naręczny 'będący po prawej stronie, pod prawą ręką' OR11N, ochędożny 'porządny, czysty, schludny' OR10N, 34N, wszeteczny 'rozpustny, bezwstydy, sprośny' OR21D, żartki 'żwawy, szybki, energiczny' OR14N, 20N, utworzone przez pisarza na wzór dawny: niezależny GR1N, wybiorczy OR9N, żywowaty OR27N; przysłówki i zaimeki przysłówne dawne: całe 'wcale, zupełnie, całkiem' GR1N, OR15N itd. (kilkanaście razy), czyście 'czysto' GR3N, OR32N, 36N, 37D, drugdy 'kiedy indziej' OR26N, inędy 'inną drogą' OR9N, jakmiarz 'prawie, niemal' OR37N, 38N, miarno 'miernie' OP99D, 100N, mnogo 'dużo, wiele, licznie' OR7N, omacnie (u Lindego omacnie) 'po ciemku' OR8N, osobnie 'osobno' OR20N, 25N, poząd 'z tyłu, w tyle' OR21D, sierdziasto 'gniewnie, zapalczywie' OR16N, wespółek 'współ, razem' OR21D, wszędy 'wszędzie' OR4N, 27N, wzgórę 'kierunkiem w górę' OR18N, zawdy 'zawsze' OR6N, 13N, zawždy 'zawsze, wciąż' GR3N, OR11D itd. (kilkanaście razy), przestarzałe: chędogo 'czysto, schludnie, porządnie' GR1N, 3N, OR29N, kędy OR12N, 36D, łacno 'bez trudu, łatwo' OR4N itd. (kilkanaście razy), ochędożnie 'porządnie, czysto, schludnie' OR7N, 9N, 26N, pono 'zdaje się, podobno' OR6D itd. (kilkanaście razy), powszędy 'wszędzie' OR25N, snadnie 'łatwo, bez trudu' OR5N, 14D, snadz 'widocznie, zdaje się' OR6N itd. (kilkanaście razy), nieobecne w słownikach historycznych: nieobaczkim (por. u Lindego nieobaczka 'znienacka, niespodzianie') OR8N, 16N, 19N, uniośle (por. uniośli) OR18N, wielmi GR2N, 3N, OR6D, 12N, 18N, 29N; spójniki i partykuły dawne: aczli (wyraz dwukategorialny) GR3N, OR14D, 18D, 36D, choć 'choć' OR5N, 10N, 26N, 34N, leda 'lada' OP2A, przez 'dla-

czego GR3N, OR6N itd. (kilkadziesiąt razy), przedsię 'przecież' OP15D, 91N, wždy 'jednak, przecież, wreszcie, w końcu' OR5N itd. (kilkadziesiąt razy), zasię 'zaś, natomiast' GR1N, 3N, przestarzałe: acz 'choć, mimo że' GR1N, OR7D, 21D; przyimki dawne: kromia i kromie 'krom, okrom, prócz' GR1N, OR9N, 13N, 15N, 24N, 29N, 31N, przestarzałe: podle 'obok' OR34N, 35D; wykrzykniki: owa! OR4N i.d. (kilkanaście razy), wej! OR18D.

Autor wykorzystał do stylizacji tekstu imiesłowowy zakończony na - ły, np. oprzały 'zaogniony z tarcia' OR23D, uniosły 'unoszący się, ekscentryczny, przesadzający' OR11N, zabłady 'błady' OR18N; nie ma w słownikach form: wychowały OR11N, zastydły (por. u Lindego zastydnąć 'zastudzić się') OR26N, zdychawiczały (por. u Lindego zdychawiczyć 'stać się dychawicznym') OR36N.

Rodzaj niektórych rzeczowników jest jeszcze niestabilizowany, o czym świadczą m.in. dawna żeńska łachmana 'łachman, podarte ubranie' OR7N i dawne męskie: dek (w znaczeniu deka) OR33D, opiek 'opieka' OR15N, 22N, spółek 'spółka' OR8N, 26N, pseudoarchaizmem zaś jest żeńska łokieta OR7N. Wśród rzeczowników użytych w "albertusach" są dawne wyrazy złożone: białogłowa 'niewiasta' OR9N, 11N, 12N, 16N, 19N, 21N, 37N, OP101N, bogomodłctwo (kalka z greki) 'bogobożność, pobożność' OR14N, dybiwieczerek 'człowiek spędzający czas byle do wieczora, oczekujący wieczora, próżniak, nicpoń' OR17D, liczygrzywna 'skąpiec, sknera' OR11D, łuszczybochenek 'darmozjad, pasożyt, próżniak' OR31N, odrwiświat 'oszust' OR17D, pedziskot 'złodziej bydła' OR22N, pustopas 'hulaka, rozpustnik' OR11N, 27N, 29D, skotokrajca 'złodziej bydła' OR7N, śmiechotwórca 'śmieszek' OR7N. Zdarzają się złożenia naśladujące archaizmy, np. dziwostret OR18D (dziwowstret OP38N), wielomowiec OR14N lub żartobliwie wykorzystane w nowym znaczeniu, np. zółtobruchy 'flaki z szafranem' OR31N.

Wiele rzeczowników użytych w tekstach humoresek ma charakter archaiczny ze względu na charakter formantów sufiksalnych posiadających dawniej szerszy zasięg, np. rzeczowniki męskie

z przyrostkami: -acz, np. przebywacz 'mieszkaniec' OR8N; -arz, np. dzbanarz 'pijak, opój' OR11N, 31N, lichotarz 'człowiek mało wartościowy, grzeszny' OR9D, pacholarz 'pachoł' OR14N, praktykarz 'intrygant' OR6D i przestarzały bębniarz 'bębniasta' OR13N; -ca, np. prawca 'wykładowca, objaśniacz' OP15N, przyczyńca 'sprawca' OR22N, skaźca 'kaziciel, ten kto psuje' OR18D; -ec, np. braniec 'jeniec' OR17N, 18N, 19N, kawalec 'kawałek' OR26N, kijec 'buława żelazna z krótką rękojeścią' OR7N, łysiec 'człowiek pozbawiony włosów' OR14N, nasłaniec 'zbir' OR17N; -ik, -nik lub -ownik, np. charakternik 'czarownik, czarodziej' OR30N, krotofilnik 'żartowniś, figlarz' OR2N, niewiernik 'męczyzna wiarołomny, niewierny' OR9N, prześladownik 'prześladowca' OR4N, wojennik 'doświadczony, bitny żołnierz' OR8D, zwodnik 'zwoździel, oszust' OR10D oraz przestarzałe: najeźdnik 'najeźdźca' OP4N, pacholik 'giermek' OR9N, 15N; -uch, np. paduch 'złodziej, zbrodniarz, łotr' OR38N, wiaduch (u Lindego wiaduk) 'świadomy czego, znający co' OR11N; -us, np. biegus 'koń' OR18D, 36N. Niektóre formacje mają odcień żartobliwy lub pogardliwy, np. Tartarzyn OR15N, Turczyn OR15N, Żydowin OR9D. Rzekomymi archaizmami utworzonymi przez pisarza są: bladuch OR38N, obywatcz OR9D, woityga OP89D, zwadziec OR10N.

Wśród rzeczowników żeńskich jest wiele formacji z przyrostkiem -ość (bardzo popularnym w dawnym języku artystycznym), np. ciałowitość (całowitość) 'grubość ciała' OR18N, OP40N, poddanność 'poddanie, czołobitność' OR4N, rozpustność 'bycie rozpustnym' OR22N, rzewniwość 'rzewność, czułość' OR7N, 27N, trefność 'skłonność do żartów, wesołość' OR14N, zazębłość 'to, co zaziębło, zamarzło' OR9N, z wątpiałość (od z wątpiały 'taki, który stracił nadzieję') OR25D oraz przestarzałe: gorącość 'skwar, gorąco' OR35N, szczebiotliwość 'skłonność do szczebiotania' OR14D, szpetność (od szpetny) OP2N. Nie występują w słownikach: pochnutliwość OR37N i zakisłość OR35N.

Spośród rzeczowników nijakich zwracają uwagę: odpoczynienie (u Lindego odpocznienie) 'odpoczynek' GR1N, przystojenstwo 'przyzwoitość' OP1N, psiarstwo 'sfora psów' OP5N.

Archaiczny charakter mają czasownikowe formacje z sufiksami: -ać, np. bębnać 'bić w bęben'OR21N, jeźdźać 'jeździć często'OR11N,25N, opiekać się 'opiekować się'OR8N,22N,35N, woniać 'dobry zapach z siebie wydawać'OR8D, wstydać się 'wstydzić się'OR18D, wypatrzeć 'oczami szukać, by znaleźć'OR12N; -awać, np. domyślać się 'dorożumiewać się, przypuszczać'OR16N, obmyślać 'obmyślać, zamierzać'OR17D,36N, przemysłać 'przemysłać, przewidywać'OP10N,55N, zamyślać 'mieć zamiar jaki'OP100N; -ować, np. lekować się 'leczyć się'OR35N, lenować się 'nie chcieć czego zrobić'OR10N, obiecować 'obiecywać'OR22N,27N, odprawować 'wykonywać czynności w sposób uroczysty'OR27N,29N,35N,38D,OP100N, okazować 'prezentować, pokazywać, ujawniać'OR9N,18N,26N,27N,34N,35N, opatrować 'zadbać o co'GR3N,OP100N, opisować 'charakteryzować, wyobrażać na piśmie'OR27N, pokazywać 'pokazywać'OR18N, psować 'uszkadzać, niszczyć'OR25N, rozkazować 'rozkazywać'OR37N, rozpustować 'rajdaczyć się, hulać'OR15N, wyprawować '1. wyprawiać, 2. przedstawiać, wystawiać'OR7N,11N,13N,18N,22N,24N,37N, wyprawować się 'wyprawiać się'OR9N, zaskakować 'uwijać się'OR34N; -ić (-yé), np. obelżyć 'znieważzyć kogo'OR25N, skorzyścić 'skraść, zagrabić'OR11N, świ-drzyć 'usilnie dociekać czego'GR7N. Archaizmami rzekonymi są: nastraszac OR26N, odbieżac OR7N, prześlizac się OR21D; kazować OR36N, obwachować OR37N, pokrzykować OR19N, trudować OR11N, wyszukować OR11N.

Dążąc do naśladowania manieri stylistycznej autorów staropolskich (szczególnie Reja), Dygasiński chętnie wykorzystywał w "albertusach" (najczęściej w opisach) wyrazy zdrobniałe i spieszczenia. Spośród nich dawnymi lub przestarzałymi są: rzeczowniki męskie, np. ostrzek 'ostrze'OR9D, staniczek (od stanik 'niski, skromny stan społeczny') GR3N, tanek 'taniec'OR34N, głębik (od głab) OR29N, konfetcik 'owoce smażone w cukrze, słodycze'OR31N, żupanik OR33D; rzeczowniki żeńskie, np. alchimizka 'alchemia'OR6N, dusienniczka (por. dusienica 'szubienica') OR38D, niewiastka GR6N,OR21D,23D, rozkoszka OR11N, wiarka 'naganny sposób wierzenia'OR10N; rzeczowniki nijakie,

np. gieszko 'koszula nocna' OR37N, gieszeczko OR37N, ubraniczko (też u Klonowica) OR37N; przymiotniki i przysłówki, łacniuchny 'łatwiutki' OR34N, łacniusienko 'łatwiutko' OR8N, 35N, do pieruczko 'przed chwilą' OR35N.

O tym, że Dygasiński umiejętnie naśladował prozę Reja ukazującą uroki życia ziemiańskiego, świadczy fragment Opisu imprezy... zawierający portret Węglińskiego:

(...) Już dobrze w nocy przyszli do wsi, nazwiskiem Grodzisko, a panem był tam szlachcic Węgliński, także Niedźwieziem swojego czasu zwany, iż miał przyrodzenie łagodne, powolne i dopiero w wielkiej pasyjé zawzięty furiat z niego się stawał, że mu wtedy, uchowaj Boże, pod rękę nie włożył, bo za żadne sądy ani trybunały nie baczył. Ten, jako dominus fundi, siedział na Grodzisku, niby wielowładny monarcha z małżonką swoją i córeczką małą, oddając się rebuz oeconomicis. Mizerny chłop na niego robił, dawał mu intratę, a on w zacności urodzenia swego stał na pedestal, jakby statua Nabuchodonozora i rozkoszy żywota zażywał, mniej o to dbając, czy tam Tatarzyn, Turczyn, czy Szwed po kraju się włości. Siedział sobie w nadobnym domku, który wedle myśli i o mało nie własną ręką wybudował, więcej się dziełami pokoju niż wojny zajmując. Po swoim sadku się przechadzał, oglądał rozliczne owoce, wiszące przed jego oczyma, zrywał jabłuszka, gruszcзки, śliweczki, jagódki i nadobnymi kwiatki pasł oczy, a dobra żonka wymyślała mu różne dziwne potrawy: zajączki, ptaszki, kurki, prosiątka. I tak Węgliński, przedziwnie przez Pana Boga w opiek wzięty, czekał spokojnie na szedziwość, cnotami, poczciwością statecznie ozdobiony. Odprawiwszy domek swój, potrzeby jego i rolę, używał sobie przejażdżek i wdzięcznych biesiad; albo w domku swym z przyjaciółmi nadobnie używał. Zamożysty był i w winko, i w miodek, i w piwo, i w mięsko, a skoro częstował, to już każdy jędz i pij, co zmożesz onych wypornych rzeczy. Kiedy sobie szczęśliwie raz grzywnę zamnożył, mógł zażywać chędogich rozkoszek, a żywota nie myślał psować frasunkiem (...) OR12N.

Wiele wyrazów użytych w "albertusach" Dygasińskiego ma dawne lub przestarzałe znaczenie, np. rzeczowniki: dziewka 'dziewczyna, panna' - dziewka jedna w Bodzantynie miała praktyki z latawcem OR24N, kondycya '1. stanowisko społeczne, stan' - kondycya od łokcia, od kwarty, od warsztatu i sochy OR26D, '2. warunki bytu, majątek' - odpowiedź o nędznej kondycyi Benka OR24N, kwota 'liczba, ilość' - znaczna kwota narędu OR20N, latawiec 'latający zły duch' - latawiec czyli wiatrowy czart OR24N, macica 'gniądo' - w twojej głowie Salomonowa macica

mądrości siedzi OR23D, omdłałość 'obojętność' - dziwi (...)
omdłałość innych mieszkańców na upadek państwa polskiego OR9N,
pastwa 'pasza, pokarm' - unas wždy pastwy nie braknie OR24D,
potrzeba 'wyprawa, wojna, bitwa' - kiedy się szwedzka potrzeba
zdarzyła OR11N, praktyki 'intrygi, konszachty, spiski' - wdał
się nieobaczkiem w praktyki OR12N, pręga 'pręgierz' - temu pod
pręgą z wyroku kat odciął ucho OP101N przymiot 'syfilis' - po-
szać mu z naszego miasta plugawe niewlasty, a on już przymiot
od nich oberwawszy, z Polski odciągnie OR14D, przyrodzenie 'na-
tura, charakter, usposobienie' - tajemne przyrodzenie ziół OR6D,
sprosne i nałomne przyrodzenie OR11N, letkiego i swawolnego
przyrodzenia OR11N, miął przyrodzenie wielmi do gniewu przy-
kłonne OR18N, rota 'tłum, kupa, zgraja' - niemała rota ludzi
OR18N, skaza 'szkoda' - wypalił z armaty, co niektórzy uważa-
li za skazę OR32N, społeczeństwo i społeczność 'towarzystwo,
kompania, obcowanie, przebywanie z kim' - cale mu nie było ob-
mierzłe społeczeństwo z ludźmi z plebejskiej kondycyjej OR15N,
w społeczności z wami frasunek nie bywa nigdy frasunkiem OP1N,
suknisko 'ubiór, ubranie' - suknisko na nim poszarpali OR9D
oraz ze znaczeniem przestarzałym: duch 'oddech, tchnienie, dech'
- duch wypuszczająca OR37N, impreza 'przedsięwzięcie, wyprawa'
- śmiałej imprezie burmistrza bodzantyńskiego przeciwko Szwed-
dom OR25N, kosa 'warkocz' - kosę na łbie rozpuszczona OR36N,
maż 'mężczyzna' - przyśpiał do onego wojska maż szczuplutki OR
13N, miech 'torba, sakwa' - zrewidować miech skórzany OR17N,
miesiączek 'księżyc' - pięknie wszedł miesiączek OR16N, miłoś-
nik 'kochanek, zalotnik' - którego łożę wiarożonna żona rzuciła
dla przydatniejszego młodego miłośnika OR12N, mistrz '1.kat'
- mistrz, to jest kat bodzantyński OR25N, mistrz nasz nadobnie
umie polechtać pachołka OR17D, '2.wykładowca' - lepiej rozpra-
wiał niż mistrz w kolegium OR10N, ordynans 'polecenie, rozkaz,
zarządzenie' - ordynanse wydawał OR28N; przymiotniki i imiesłó-
wy: cudny 'doskonały, wyborny' - cudny mistrz OR29N, cudna rada
OR23N, gładki 'ładny, urodziwy' - najgładsza z Bodzantynek OR16
N, osobny 'osobliwy, wyjątkowy, szczególny' - osobna pckusa OR6N.

osobny przysmak GR3N, osobny człowiek OR9N, pospolity publiczny, wspólny, społeczny - nie dla własnej korzyści ani sławy, jedno gwoli pożyteczności pospolitej OR7N, prawy 'sprawiedliwy' - nie było żadnego prawego Bodzantyńczyka OR35N, przygodny 'stosowny, odpowiedni' - puzderko na gorzałkę równie w domu jak w drodze przygodne OR34D, przystojny 'przyzwoity, należyty, godziwy, odpowiedni' - przystojny obyczaj OR28D, sztuczny 'wyszukany, wymyślny' - różne sztuczne zarty językiem wyprawował OR11N, zasadzony 'założony, zbudowany' - dom jego w Polsce dawno był zasadzony OR5N oraz ze znaczeniem przestarzałym: mowny 'wygadany' - ten jeniec taki mowny OR19N, przedni 'znakomity, doskonały' - napiłbym się czego przedniego OR8D, wichrowaty 'niespokojny' - wichrowate czasy OR17D, wichrowate przypadki OR24N; czasowniki: czcić 'podejmować gości, częstować' - całował go, czcił, przeproszał OR19N, czesać 'biec, kłusować' - do lasu cheszą poza drzewa OR21N, litować 'skąpić, szczerzyć' - kosztu ani starania zgoła nie litował OR7N, nadziwać się 'oczekiwać, spodziewać się' - bo się ich od chudego pachółka nadziewać nie może OP2N, obegnać 'oblec, obstać' - obegnał ono miasto OR4N, obierać się 'poświęcać się' - Władysław obierał się w nauce gwiazdziarskiej OR13N, osiąść 'zagarnąć' - ale je na drodze nieprzyjaciel rozgromił, a potem zaś spokojnie miasto osiadł OR4N, przygodzić się 'przydać się, nadać się' - ledwieby się na posyłki przygodził OR11N, tknąć się 'dotyczyć czego' - co się tknie Wilczka, ten zawždy głowę łamał nad jaką księgą OR29N, uważać 'zauważać, spostrzegać, widzieć' - uważam z jego stroju (...) musi być kalwinista OR18D, wyciec (o ludziach) 'wybiec, wyrwać się, zrobić wycieczkę' - Brzozowski i Lubski z obozu wyciekli OR22N, wyciągać 'wymagać, żądać' - póty po nim wyciągał (...) aż go przywiózł OR29N, wyświecić się 'ujawnić się' - wyświeciła się teraz prawda szczerą OR24N, zająć się 'wszcząć się' - bunt zajął się i rozszerzył OR19N oraz ze znaczeniem przestarzałym: nachodzić 'znajdować co, spotykać co' - naszedłszy jagody jadł je OP93D, straszyć się 'bać się, lękać się' - zeby się szabli heretvckiej nikt nie straszył

OR16N. Identycznie jak dzisiejsze rzeczowniki brzmią wyrazy, mające w "albertusach" dawne znaczenie: miasto 'zamiast' - miasto wzgardzenia, miłość sobie u nich i życzliwość jedna OR18D, siła 'dużo, wiele, mnóstwo' - siła różnych nietrefnych przymówek w uszy nałożył OR11N, wesołości było siła OR25N. Autor wykorzystał też archaiczne znaczenie niektórych przysłówków, np. prawie 'istotnie, rzeczywiście, naprawdę - Prawie możesz się upominać, miły czytelniku, abym cię oświecił OR12N, wraz 'jednocześnie' - wraz Gedko podaje każdej po szklance wina OR36N.

Aby pokazać, jak niektóre wyrazy funkcjonują jako elementy archaiczne w tekście "albertusa", warto przytoczyć ciekawy opis postaci - Benka z Tomaszowa, doktora nauk wyzwolonych:

(...) Rozstawili czatowników, rozpalili ognie pod lasem i zabrali się do sprawdzenia, co zacz był ten ich braniec. Stanął, przed starszyzną przywiedziony, człowiek średni wzrostem, ale zsiadły w sobie, zupełny, snadź nie gregarius, bo i w niewoli więcej pyszne niż pokorne serce okazał, odpowiedź dając. Szyja jego cała w teperelach, jak u szwedzkiego pana, na sobie miał kolet ze złotymi knaflami, nakryty z wierzchu obercuchem, wilozurą podbitym, a spięty pod szyją smalcowanym łańcuszkiem, nogi ubrał w perskie szarawary i żółte safianowe buty z ostrogami. Nikt tak w obozie nie miał na sobie równie chędogiego stroju (...) OR14N.

Autor nie tylko po mistrzowsku opisał swych przyjaciół, ale także ich "przewagi" za stołem, o czym świadczy opis jednej z uczt:

(...) Zaczęli od gorzałki i antypastu, a było tego dosyć na cukrze i na miedzie. Zaczem wypili po parę porcyj gorzałki, co, równie jak i one miłe konfekciki, smak naprawiło, a zoładku i wnętrzościom dodało mocy przez potłoczenie w dół dawniejszych, nieprzetrawionych jeszcze pokarmów, owszem, potem skuteczniej to sprawiono przez zakąszenie białego chleba z masłem.(...) Barszcz jedli ostro, a każdy zpode kba zerkał kawałka mięsa; Dryganta i Gedki zasię był wymysł, że sobie można interim pozwolić gorzałki, a to się tak wszystkim spodobało, iż pili; przecz tem większe zaostrzenie apetytów. Szła tandem głowizna z chrzanem, kto wolał, miał wołową wędzonkę z czosnkiem, flaki z szafranem, czyli żółtobrzuchy, cielęcinę na biało, kurę na rumiano. Kapłun z rosołu, słonina w grochu, jagnięcina z koprem i do wyboru na ogromnej misie mieli gęś pieczoną, takżeż prosię do kapusty, wołowinę - a na wierzchu misy - ptaszki (...) OR28N.

Jak z przytoczonych fragmentów widać, autor bardzo umiejętnie wykorzystał warstwę słownictwa dawnego i gwarowego zarówno do archaizacji tekstu na prozę staropolską, jak i do stylizacji humorystycznej obu "albertusów". Porównanie z wzorcem stylizacyjnym doprowadza do wniosku, że archaizacja tekstu, chociaż niepełna, w zupełności wystarcza, aby w czytelniku wywołać silne złudzenie dawności tych ciekawych utworów.